

Оксана Рудакевич
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет*

АКСІОПСИХОЛОГІЧНЕ ТА ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022-2024РР.

Найважливішою аксіопсихологічною системою вартостей, що формує духовне обличчя як окремої особистості, так і обличчя конкретного народу, є релігійний світогляд. Саме комплекс релігійних ідеалів дає відповіді на питання сенсу існування, ставлення до світу, до держави, в якій проживає дана особистість. Враховуючи, що релігія є найбільш дієвою інституцією за психологічним впливом через свій засадничий соціальний консерватизм та глибоку вкоріненість в емоційно-вольову сферу людини, доцільно розглянути характерні риси Російської православної церкви (РПЦ) задля розуміння трагічних та історичних подій російсько-української війни (2022–2024 рр.). Відповідь на ці питання формулює унікальна книга «Проблеми української релігійної свідомості» засновника етнології релігії в українському релігієзнавстві Арсена Річинського (1892–1956) [8], [6].

Першою характерною особливістю РПЦ А. Річинський назвав «Союз церкви і держави (цезаропапізм)», що відповідало не лише запитам російських правлячих еліт упродовж багатьох століть, а й самосвідомості корінного населення. Ця теорія виправдовувала всі дії можновладців, позбавлених «любові до ближнього». У свідомості населення плекався культ богообраності влади та фальшивого патріотизму, а «страждущий та алчущий московит», нападаючи та загарбуючи чужі території, стверджував, що «визволяв чужі народи», а «російське православ'я – єдино чисте та спасенне» [6]. Ось чому російська месіанська ідея, за визначенням А. Річинського, містила два моменти: політичне ослаблення сусідів, а потім їх асиміляцію за допомогою православної культури. Це мало забезпечити кінцеву мету розбійницької експансії: з інородця створити «топологічний гібрид общероса», що, на жаль, співзвучно з нашими днями, коли йдеться про «русскоязычное население» та гібридну війну.

А. Річинський зробив загальний висновок, що за своєю суттю світогляд росіян є нігілістичним. У ньому «світло й тінь міняються у змісті віри: від життя у царстві Божому до переваг і достатньої цінності матеріального життя, відкидаючи будь-яку мораль і зобов'язуючі норми» [8]. В апокаліптичних сподіваннях росіян і українців, – наголошує А. Річинський, – на перший погляд існує подібність, але насправді проглядається чи не найбільша різниця релігійного світогляду обох народів. У росіян «преображение мира» – це чудо, що прийде колись незалежно від морального стану людей, в українців – це перманентний світовий процес, який відбувається вже нині і триватиме вічно, як вічно дух оживляє матерію. Звідси два погляди на месіанську ідею і ставлення до прийдешнього світу: росіяни – як на історичну подію, українці ж схильні розуміти її як психічний процес; росіяни чекають Воскресіння, українці святкують Народження. Звідси понурий світогляд москалів, негація світу та

втеча від нього, а з іншого боку – радість життя і віра в позитивну вартість праці («сам Бог ріллю обробляє...») в українців [6].

Сьогодні аксіопсихологічні особливості росіян, виховані релігійними інституціями РПЦ, представляє ідеологічна конструкція «Русский мир». Саме ця доктрина, найбільш дієвими трансляторами якої є гуманітарні чинники – релігія, мова, освіта та культура, формує засадничі світоглядні та ціннісні установки росіянина як особистості та соціуму загалом. Ідеологічна доктрина «Русский мир» (далі – РМ) виникла, а згодом стала традиційною для російських еліт як теорія та практика культивування патріотизму – єдиної запоруки міцності державного організму (спочатку Російської імперії, а пізніше і СРСР). На момент проголошення нової держави – Російської Федерації – інтелігенція констатувала достатньо тривожні факти суспільного буття: передусім це прояви духовної спустошеності та низької культури росіян. Тому була сформульована теза про те, що причиною цих явищ стала втрата патріотизму як основної з духовних цінностей народу [1].

Патріарх РПЦ Кіріл у промові 3 листопада 2009 р. виклав власне бачення РМ, яке відрізняється від офіційного світського акцентом на православ'ї як на головній об'єднавчій основі, крім того, більш чіткими формулюваннями моментів, пов'язаних із народами колишніх слов'янських республік СРСР. Патріарх Кіріл зазначив: «Ядром русского мира сегодня являются Россия, Украина, Белоруссия. И святой преподобный Лаврентий Черниговский выразил эту идею известной фразой: Россия, Украина, Беларусь – это и есть святая Русь. Именно это понимание "Русского мира" заложено в современном самоназвании нашей Церкви. Церковь называется Русской не по этническому признаку. Это наименование указывает на то, что Русская православная церковь исполняет пастырскую миссию среди народов, принимающих русскую духовную и культурную традицию как основу своей национальной идентичности, или, по крайней мере, как её существенную часть. Вот почему в этом смысле мы и Молдову считаем частью этого Русского мира <...> В основе Русского мира лежит православная вера, которую мы обрели в общей Киевской купели крещения» [5].

Разом з православ'ям «опорами» РМ патріарх Кіріл називає «російську культуру й мову» та «спільну історичну пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток». Політологи зазначають, що РПЦ використовує маніпулятивні тактичні прийоми насадження політтехнології РМ в Україні:

1. Регулярні (починаючи з 2009 р.) візити в Україну предстоятеля Російської православної церкви, що вирізняються політико-пропагандистським спрямуванням, незважаючи на постійно анонсований пастирський характер. У розмірковуваннях патріарха Кіріла на богословські теми, в коментарях і роздумах щодо головних проблем сучасності, у спілкуванні з віруючими обов'язково присутні фрази про те, що Україна є невід'ємною частиною східно-православної цивілізації, яка сформувалася на історичному просторі Святої Русі. 28 липня 2009 року, перебуваючи в Україні, виступаючи у прямому ефірі телеканалу «Інтер», патріарх Кіріл критично висловився на адресу євроінтеграційної перспективи України. Первоієрарх РПЦ вважає, що шлях у Європу означає відмову від власної ціннісної основи, прийняття заздалегідь

відведеної другорядної ролі на міжнародній арені. Отже, висновок російського первоієрарха однозначний: «Я думаю, что наше единство – это единство духовного пространства Святой Руси, исторической Руси, это огромной силы цивилизационный проект, и он не предназначен для того, чтобы быть ведомым. Он предназначен для того, чтобы генерировать идеи, и это сейчас происходит; он предназначен для того, чтобы бросать мировоззренческие вызовы, на которые другим потребуется ответить» [5].

Агресивно-пропагандистською була проповідь патріарха Кіріла на Донеччині, де він знову не обійшов увагою тему спільності історичної долі Росії та України. У кафедральному соборі м. Горлівки він зауважив: «Здесь, на священной земле Донбасса, я не могу не сказать об отношениях России и Украины. Это единое пространство Святой Руси, как и Беларусь, как и многие другие страны. Мы единый народ, вышедший из купели Киевского крещения. Существуют различия в языках, в обычаях, в темпераменте, но мы живем одними ценностями...» [7]. За риторикою очільника Московського патріархату очевидно є спроба міфологізувати історію, легітимізувавши таким чином уявлення про тисячолітню державність Росії та її претензії на спадок Київської Русі.

2. Відверта протидія РПЦ усамостійненню Української православної церкви та утворенню у будь-якому форматі Української помісної православної церкви. Така позиція мотивована низкою причин, а саме:

а) автокефалія українського православ'я позбавить Кремль одного з дієвих інструментів впливу на Україну, сприятиме поступовому дистанціюванню Української держави від участі в імперських проєктах Росії в євразійському регіоні;

б) автокефалія українського православ'я неминуче призведе до серйозних втрат РПЦ (матеріальних, фінансових, кадрових, майже вдвічі зменшиться кількість послідовників), що кардинально послабить позиції Московського патріархату і в самій Росії, і у світовому релігійному середовищі, особливо у Вселенському православ'ї; незалежність Української православної церкви – це відверта дискредитація всієї ідеологічної конструкції РМ з її базовим постулатом про непорушну духовну єдність двох братніх народів;

в) це опора на агресивний клерикалізм громадських рухів, пов'язаних із церквою. Йдеться передусім про організації, що діють у системі координат РМ і використовують релігійну риторіку в політико-маніпулятивних цілях або задля дестабілізації суспільної ситуації. Найбільш відомими з них є Союз православних громадян України «Єдине Отечество», Союз православних братств України, Всеукраїнське православне братство Олександра Невського, Всеукраїнське громадське об'єднання «Православний вибір». Специфічними рисами цих організацій є: сповідування русофільської ідеології, протидія автокефалії УПЦ МП, нівелювання євроінтеграційного курсу України, зв'язок із російськими православними об'єднаннями, що обстоюють ідею неподільності «Святої Русі», заполітизованість, нетерпимість до українства та інакомислення. Демонстрацією антиукраїнськості вказаних квазіцерковних об'єднань є їх регулярні виступи за скасування самостійності УПЦ;

г) це ініціювання проєктів і заходів, покликаних продемонструвати широкому суспільному загалу наявність у України та Росії спільної справи, генеалогії, спільного духовного спадку та майбутнього. Наприклад, РПЦ є одним із промоутерів фестивалю «Слов'янська єдність», який традиційно відбувається неподалік с. Нові Юрковичі Брянської обл., на місці перетину кордонів України, Росії та Білорусі біля монумента Дружби, відомого також під символічною назвою «Три сестри». У липні 2012 р. участь у заході взяв патріарх Кіріл. Він помолився про мирний розвиток відносин трьох народів і висловився у притаманному йому стилі: «Сьогодні три незалежні держави, що суверенно визначають шляхи свого розвитку, належать одна одній через спільність братніх народів. Ця спільність сформована всією тисячолітньою історією, вона підтримана і просякнута єдиною православною вірою, однією культурою, спільними духовними і моральними цінностями. Дай Боже, щоб подальший суверенний розвиток братніх держав супроводжувався збереженням тієї спільності, без якої ми не будемо мати успіху в майбутньому, тому що від спільного кореня і походить наша сила». РПЦ безпосередньо причетна до створення Міжнародної громадської організації «День Хрещення Русі». Із 2007 р. це об'єднання проводить щорічні урочисті заходи з нагоди свята у містах Москві, Києві та Мінську. У 2013 р. організація реалізувала масштабний формат святкування християнізації Русі – від Камчатки до м. Ужгорода. У вересні 2012 р. РПЦ виступила з ініціативою збору підписів за проведення всенародного референдуму про возз'єднання Росії, Білорусі та України [1].

Починаючи з 2014 року, РПЦ активно підтримує вторгнення Росії на територію України, благословляючи росіян на вбивства і катування не лише українських військових, а й мирних жителів. «Діяльність Московського патріархату, попри голослівні заяви про власну аполітичність, навпаки, засвідчує солідарність РПЦ з диктаторським режимом В. Путіна та зростання ролі релігії в сучасній політиці, на що необхідно зважати» [5], – вважає відомий український релігієзнавець С. Здіорук.

Українські первоієрархи найбільших християнських конфесій – Православної Церкви України (ПЦУ) та Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) – протиставляють ідеям «Русского мира» свої аксіопсихологічні та ідеологічні конструкції. Зокрема, верховний архієпископ УГКЦ Святослав Шевчук висловив ідею «Українського світу». За його словами, «для нас, українців, бути собою – означає будувати "Український світ". Ця концепція не є протистоянням комусь: "Український світ" – це світ вільної людини, народу, який народився понад дві тисячі років тому під час хрещення Русі» [2]. На зустрічі з молоддю в Одесі у грудні 2011 р. він виклав своє бачення «Українського світу» так: «Я розумію український світ як єдність та солідарність українців в Україні та в усьому світі. Будувати український світ – означає дбати про свою культуру та любити український народ, а також піклуватися, щоб гідність українців поважали інші народи» [2].

Дослідивши питання аксіопсихологічних та ідеологічних засад війни, яка сьогодні знекровлює українську державу, маємо створити обґрунтовану систему патріотичного виховання молоді задля щасливого майбутнього держави Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнасевич Н.В., Рудакевич О. М. Ідеологічна основа українсько-російських інформаційних воєн. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*, 2017-№ 14. С.3-15.
2. Греко-католики готують альтернативу «Русському миру». URL: http://religion.ng.ru/facts/2013-02-20/1_grekokatoliki
3. Грушевський М. Історія України – Руси: В 10 т. 12 кн. Т.1. К: Наукова думка, 1991. 648 с.
4. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? К: Знання, 1991. 240 с.
5. Україна та проект «Русского мира»./ С. Здіорук та ін. К: НІСД, 2014. 80 с.
6. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. Т: 2002. 325 с.
7. Окара А. Русский Мир . С. Градиловский о Рус Мире – на берегу Руського (т.е.Черного) моря: Русские – это искусственно сконструированная идентичность под с верхзадачу Госстроя. URL: http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/newidea/russkie
8. Умланд А. «Евразийские» проекты Путина и Дугина – сходства и различия / Андреас Умланд // «Geopolitika». Литва, 2012. 22 июня.
9. Филипович Л. Етнологія релігія. К: 2000. 368 с.

Ганна Твердохліб

*кандидат педагогічних наук, докторантка 1 року навчання
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*

ЦИФРОВЕ ЧИТАННЯ ЯК СУЧАСНИЙ ТРЕНД НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Війна в Україні внесла негативний вплив на систему освіти. Це перехід на дистанційне навчання, навантаження на вчителів та здобувачі, несистемність освітнього процесу у зв'язку з відсутністю світла, Інтернету, можливостей для навчання тощо. З'явилися нові проблеми, а саме освітні втрати, низький рівень читацької компетентності та відсутність мотивації до навчання. Аналіз моніторингових, результатів міжнародних досліджень (PISA) свідчить про низький рівень читацької компетентності, а саме вміння цифрового читання (або читання з екрана, читання електронних текстів). Технології цифрового читання вдосконалюються, а читання електронних книг стає все більш популярним.

Зазначимо, що науковці Ю.Бойчук, І.Гавриш, Л.Ткаченко, Т.Собченко та інші у своїх дослідженнях зазначають, що навчання учнів ефективному читанню цифрового контенту та взаємодії з електронними ресурсами призводить до кращого розуміння та підвищення впевненості у навчанні. Цифрове читання відкриває унікальні можливості для дистанційного та змішаного навчання. Практикою підтверджено, що цифровий контент має унікальні переваги перед друкованими матеріалами завдяки можливостям впровадження інтерактиву та миттєвого оцінювання. Доведено, що більшість здобувачів освіти під час навчання використовують цифровим контентом, ніж друкований, тому що